

Χρηματοπιστωτική εκπαίδευση: Τάσεις και προοπτικές

Του Χρήστου Βλ. Γκόρτσου

Επίκουρος Καθηγητής Διεθνούς Οικονομικού Δικαίου

Γενικός Γραμματέας ΕΕΤ

1. Το πλαίσιο αναφοράς

Το τελευταίο διάστημα έχει αρχίσει να αποδίδεται ιδιαίτερη έμφαση σε κοινοτικό επίπεδο στη σημασία της χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης ως «συμπληρωματικού» μέσου προστασίας του καταναλωτή. Ειδικότερα, αυτό το οποίο τονίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι ότι για να είναι σε θέση οι καταναλωτές να αξιοποιούν στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό τα οφέλη της ενιαίας χρηματοπιστωτικής αγοράς, θα πρέπει να διαθέτουν τις αναγκαίες γνώσεις που τους επιτρέπουν:

- να λαμβάνουν αυτόνομα αποφάσεις,
- να είναι καλά ενημερωμένοι,
- να λαμβάνουν συμβουλές υψηλού επιπέδου από ανεξάρτητους συμβούλους, και
- να αλλάζουν εύκολα τον προμηθευτή τους, δηλαδή το φορέα παροχής χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών.

Μεγάλος αριθμός ερευνών που έχουν διεξαχθεί διεθνώς και έχουν ληφθεί υπόψη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναδεικνύουν χαμηλό βαθμό εξοικείωσης του καταναλωτή με χρηματοπιστωτικά ζητήματα.

Στο πλαίσιο αυτό, στις 18 Δεκεμβρίου 2007 εκδόθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανακοίνωση αναφορικά με θέματα χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης. Σκοπός της Ανακοίνωσης είναι να βοηθήσει τους ενδιαφερόμενους κατά την ανάπτυξη των προγραμμάτων χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης, με τους εξής τρόπους:

- ενισχύοντας τη συνειδητοποίηση της ανάγκης να καλυφθεί το ζήτημα του χαμηλού επιπέδου της χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης,
- ενθαρρύνοντας και προωθώντας την παροχή χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης υψηλής ποιότητας στην ΕΕ, και
- αναπτύσσοντας ορισμένα πρακτικά εργαλεία που θα διευκολύνουν την επίτευξη των στόχων αυτών.

Επίσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, βασιζόμενη στην επισκόπηση των υφιστάμενων προγραμμάτων χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης, θεωρεί ότι είναι χρήσιμο να καθοριστούν ορισμένες αρχές που θα μπορούσαν να βοηθήσουν τις Δημόσιες Αρχές, τους φορείς παροχής χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, τις οργανώσεις καταναλωτών, τους εργοδότες και άλλους ενδιαφερόμενους στην

προσπάθειά τους να δημιουργήσουν και να εφαρμόσουν προγράμματα χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης.

2. Η παροχή χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης ως «συμπληρωματικό» μέσο προστασίας του καταναλωτή

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογραμμίζει στην Ανακοίνωσή της σχετικά με τη χρηματοπιστωτική εκπαίδευση την ιδιαίτερα μεγάλη σημασία της στο μέτρο που παρέχει τη δυνατότητα κατανόησης των χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών και ανάπτυξης των δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για να συνειδητοποιούν οι συναλλασσόμενοι τους κινδύνους στους οποίους εκτίθενται και να λαμβάνουν τις αποφάσεις τους με πλήρη επίγνωση.

Τα προβλήματα που σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνήθως αντιμετωπίζουν οι συναλλασσόμενοι είναι ότι:

- δυσκολεύονται να κατανοήσουν τα ζητήματα χρηματοπιστωτικής φύσεως (υπό α),
- υπερεκτιμούν συχνά την εκ μέρους τους κατανόηση των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών (υπό β), και
- πολλές φορές, δεν προγραμματίζουν το μέλλον τους ή δεν επιλέγουν προϊόντα που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους (υπό γ).

(α) Η δυσκολία κατανόησης των ζητημάτων χρηματοπιστωτικής φύσεως αφορά τόσο την κατανόηση βασικών οικονομικών εννοιών και μεγεθών, όπως για παράδειγμα το επιτόκιο, ο ανατοκισμός ή ο πληθωρισμός όσο και τις διάφορες κατηγορίες χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών, όπως για παράδειγμα, οι πιστωτικές κάρτες και οι χρεωστικές κάρτες.

Άμεση επίπτωση της μη κατανόησης των βασικών εννοιών αποτελεί η αδυναμία του καταναλωτή να κατανοεί πλήρως τα χαρακτηριστικά των παρεχόμενων υπηρεσιών, ακόμη και εάν παρέχεται σε αυτόν η προβλεπόμενη εκ του νόμου πληροφόρηση, η οποία είναι μάλιστα ιδιαίτερα διεξοδική. Γίνεται αντιληπτό δηλαδή ότι στις περιπτώσεις αυτές η παροχή πληροφόρησης στον καταναλωτή ενδέχεται να μην μπορεί να αξιοποιηθεί από αυτόν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, με αποτέλεσμα να μην είναι σε θέση να αξιολογήσει ορθά τις επιμέρους προφορές και να προβαίνει σε συνειδητές επιλογές. Σε συνδυασμό δε με τον όγκο της πληροφόρησης της οποίας γίνεται αποδέκτης και η οποία έχει συχνά τεχνικό χαρακτήρα, ο κίνδυνος σύγχυσης του καταναλωτή είναι ακόμη μεγαλύτερος. Στο πλαίσιο αυτό, η παροχή χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης, εφόσον περιλαμβάνει την εξήγηση των βασικών όρων και εννοιών θα μπορούσε να συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην κατανόηση και αξιοποίηση των σχετικών πληροφοριών και να λειτουργεί συμπληρωματικά σε σχέση με την αποκατάσταση της πληροφοριακής ασυμμετρίας «εξοπλίζοντας» τον καταναλωτή με τα απαραίτητα για την αξιολόγηση της παρεχόμενης πληροφόρησης εφόδια.

(β) Η υπερεκτίμηση του καταναλωτή σε ό,τι αφορά την εκ μέρους του κατανόηση των χαρακτηριστικών και του τρόπου λειτουργίας των

χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών αποτελεί συχνό φαινόμενο σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όπως προκύπτει από έρευνες που έχουν διενεργηθεί σχετικά. Στο πλαίσιο αυτό, ένας από τους στόχους της χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης θα πρέπει να είναι η συνειδητοποίηση των καταναλωτών ως προς την αναγκαιότητά της και ως προς το ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει στη βελτίωση της προστασίας τους και την επιλογή κατάλληλων προϊόντων και υπηρεσιών που θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες, τις επιθυμίες, αλλά και τις δυνατότητές τους.

(γ) Η απουσία προγραμματισμού του καταναλωτή σε ό,τι αφορά τις επιλογές χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών στις οποίες προβαίνει ή/και η επιλογή προϊόντων και υπηρεσιών στις απαιτήσεις των οποίων δεν μπορεί να ανταποκριθεί, ενδέχεται να έχει ιδιαίτερα δυσμενείς επιπτώσεις σε ό,τι αφορά την ομαλή εκπλήρωση των υποχρεώσεων που αναλαμβάνει, ιδίως εάν επέλθει κάποια δυσμενής αλλαγή στην προσωπική του κατάσταση.

Ο σημαντικότερος ίσως κίνδυνος που διατρέχει ο καταναλωτής στις περιπτώσεις αυτές είναι να αντιμετωπίσει δυσκολίες στην αποπληρωμή των υποχρεώσεων του ή και να υπερχρεωθεί. Η συμβολή της χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης μπορεί να είναι πολύ μεγάλη τόσο σε σχέση με το να κατανοήσει την ανάγκη προγραμματισμού, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο θα προβαίνει σε αυτόν όσο και σε ό,τι αφορά τη δυνατότητα επιλογής των προϊόντων εκείνων που ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες και τις δυνατότητές του, ώστε να μην περιέρχεται σε αδυναμία αποπληρωμής των χρεών του. Στο πλαίσιο αυτό, η χρηματοπιστωτική εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει επίσης ως μέσο προστασίας του καταναλωτή με την έννοια ότι τον «εξοπλίζει» για τη λήψη υπεύθυνων και συνειδητών αποφάσεων για την παροχή ή μη μιας χρηματοπιστωτικής υπηρεσίας.

Σύμφωνα λοιπόν με τα προαναφερθέντα, στο μέτρο η χρηματοπιστωτική εκπαίδευση καλύπτει τις προαναφερθείσες ανάγκες, μπορεί να συμβάλει σε πολύ μεγάλο βαθμό στην ενίσχυση του καταναλωτή, των επιλογών του, αλλά και στη λήψη ορθολογικών αποφάσεων που καταρχήν δεν τον εκθέτουν σε μεγάλους ή μη αντιμετωπίσιμους κινδύνους.

3. Οι υφιστάμενες πρακτικές

Σύμφωνα με δύο πρόσφατες μελέτες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, τα παρεχόμενα προγράμματα χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης ποικίλλουν τόσο σε ό,τι αφορά τους φορείς παροχής τους όσο και τους αποδέκτες αυτών. Ειδικότερα, οι φορείς που δραστηριοποιούνται σχετικά σε διάφορες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι, μεταξύ άλλων, εθνικές και εποπτικές αρχές, εκπαιδευτικές αρχές, εθνικές ομοσπονδίες, μεμονωμένες επιχειρήσεις και οργανώσεις καταναλωτών. Τα προγράμματα αυτά απευθύνονται είτε σε ενήλικες είτε σε παιδιά και νέους, ενώ λίγες είναι προς το παρόν οι περιπτώσεις προγραμμάτων που απευθύνονται σε πιο εξειδικευμένο κοινό.

Μεγάλες είναι επίσης οι διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται σε ό,τι αφορά το βαθμό δραστηριοποίησης των κρατών μελών και φορέων εν γένει

χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης. Ειδικότερα, σε ορισμένες χώρες υπάρχει ήδη εκτεταμένη δραστηριότητα, ενώ σε άλλες πολύ χαμηλή έως μηδενική.

Σε ό,τι αφορά το περιεχόμενό τους, τα προγράμματα χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης εστιάζουν συνήθως στις «βασικές γνώσεις για το χρήμα», καθώς επίσης και ειδικότερα ζητήματα, όπως η διαχείριση της πίστωσης και του χρέους. Διαφοροποιούνται ωστόσο αρκετά μεταξύ τους ανάλογα με τους αποδέκτες αυτών, τη διάρκειά τους, αλλά και τους επιδιωκόμενους εκάστοτε σκοπούς.

Σημαντικές είναι επίσης και οι αρμοδιότητες που έχουν αναληφθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχετικά, όπως ενδεικτικά, το πρόγραμμα *Dolceta*, το οποίο αποτελεί ιστοχώρο που προφέρει καταναλωτική εκπαίδευση σε ενήλικες. Μια από τις ενότητες του εν λόγω προγράμματος αφορά χρηματοπιστωτικά θέματα και, ειδικότερα, θέματα κατάρτισης προϋπολογισμού, καταναλωτικά και στεγαστικά δάνεια, τρόπους πληρωμής και επενδύσεις. Μια άλλη σημαντική πρωτοβουλία της Επιτροπής είναι το «*Ευρωπαϊκό Ημερολόγιο*», το οποίο είναι ένα φυλλάδιο που διανέμεται στους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και τους ενημερώνει για τα δικαιώματα που έχουν ως καταναλωτές.

4. Οι προτάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Στην Ανακοίνωσή της για τη χρηματοπιστωτική εκπαίδευση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή καθορίζει ορισμένες αρχές που κατά την εκτίμησή της θα μπορούσαν να συμβάλουν θετικά στη δημιουργία και την εφαρμογή προγραμμάτων χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης. Οι αρχές αυτές, όπως διατυπώνονται στην Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, είναι οι ακόλουθες:

(α) Η χρηματοπιστωτική εκπαίδευση πρέπει να είναι διαθέσιμη και να προωθείται ενεργά σε όλα τα στάδια του βίου σε συνεχή βάση.

(β) Τα προγράμματα χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης πρέπει να είναι προσεκτικά στοχοθετημένα ώστε να καλύπτουν συγκεκριμένες ανάγκες των πολιτών. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, πρέπει να διεξάγεται εκ των προτέρων έρευνα σχετικά με το υφιστάμενο επίπεδο χρηματοπιστωτικής συνειδητοποίησης εκ μέρους των πολιτών.

(γ) Οι καταναλωτές πρέπει να εκπαιδεύονται σε οικονομικά και χρηματοπιστωτικά θέματα το νωρίτερο δυνατόν, αρχίζοντας από το σχολείο. Οι εθνικές αρχές πρέπει να εξετάσουν τη δυνατότητα να καταστεί η χρηματοπιστωτική εκπαίδευση υποχρεωτικό μέρος του προγράμματος σπουδών της σχολικής εκπαίδευσης.

(δ) Στα προγράμματα χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης πρέπει να χρησιμοποιούνται και ορισμένες μέθοδοι που συμβάλλουν στη συνειδητοποίηση της ανάγκης χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης και στην ευαισθητοποίηση των καταναλωτών. Τέτοια εργαλεία μπορεί να είναι, ενδεικτικά, τα ερωτηματολόγια αυτοαξιολόγησης και οι διαφημιστικές εκστρατείες.

(ε) Η χρηματοπιστωτική εκπαίδευση που παρέχεται από φορείς παροχής χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών πρέπει να προσφέρεται κατά τρόπο δίκαιο,

διαφανή και αμερόληπτο, ώστε να εξυπηρετούνται τα συμφέροντα του καταναλωτή.

(στ) Στους εκπαιδευτές πρέπει να παρέχονται πόροι και κατάλληλη κατάρτιση ώστε να είναι σε θέση να εφαρμόζουν τα προγράμματα χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης με αποτελεσματικό τρόπο.

(ζ) Πρέπει να προωθηθεί ο εθνικός συντονισμός μεταξύ των ενδιαφερομένων φορέων προκειμένου να επιτευχθεί ο σαφής καθορισμός των ρόλων και να οργανωθούν ορθολογικά οι πόροι με ορθή ιεράρχηση των προτεραιοτήτων. Η διεθνής συνεργασία μεταξύ των παρεχόντων χρηματοπιστωτική εκπαίδευση πρέπει να ενισχυθεί για να διευκολυνθεί η ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών.

(η) Οι παρέχοντες χρηματοπιστωτική εκπαίδευση πρέπει να αξιολογούν τακτικά και, όπου είναι απαραίτητο, να επικαιροποιούν τα προγράμματα που διαχειρίζονται για να τα εναρμονίζουν με τις βέλτιστες πρακτικές στον τομέα.

Τέλος, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοινώνει τις πρωτοβουλίες που πρόκειται να αναλάβει, προκειμένου να συμβάλει στην παροχή έμπρακτης υποστήριξης σε θέματα χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης. Οι πρωτοβουλίες αυτές είναι ιδίως:

- η δημιουργία ενός δικτύου επαγγελματιών εκπαιδευτών στο χώρο της χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης,
- η παροχή στήριξης στα κράτη μέλη και τους ιδιωτικούς παράγοντες για την οργάνωση εθνικών/περιφερειακών διασκέψεων με επίκεντρο την χρηματοπιστωτική εκπαίδευση, και
- η δημοσίευση βάσης δεδομένων των προγραμμάτων χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης στην ΕΕ.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει επιφορτιστεί με την παρακολούθηση της προόδου των πρωτοβουλιών που περιγράφονται διεξοδικά στην Ανακοίνωση, ενώ το 2010 έχει προγραμματιστεί να γίνει ενδελεχής επανεξέταση του βαθμού επίτευξής τους.

5. Οι δράσεις της ΕΕΤ

Στην Ελλάδα η δραστηριοποίηση στο χώρο της χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης είναι ακόμη χαμηλή. Ωστόσο, τελευταία έχουν αρχίσει να αναλαμβάνονται ιδίως από τον ιδιωτικό τομέα πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση αυτή.

Η ΕΕΤ αναγνωρίζοντας την ιδιαίτερα μεγάλη σημασία και τον θετικό αντίκτυπο που μπορεί, σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, να έχει η χρηματοπιστωτική εκπαίδευση, συμμετέχει στις πρωτοβουλίες αυτές, και επιδιώκει την προώθησή τους στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό εστιάζοντας στη χρηματοπιστωτική εκπαίδευση των νέων. Εκτιμούμε ότι οι προσπάθειες αυτές σύντομα θα αποδώσουν και θα συμβάλουν θετικά στην προστασία του καταναλωτή.

Η παροχή του κατάλληλου επιπέδου χρηματοπιστωτικής εκπαίδευσης στους πολίτες είναι δυνατόν να ωφελήσει τα άτομα όλων των ηλικιών και όλων των εισοδηματικών επιπέδων. Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι ο θετικός

αντίκτυπος που μπορεί να έχει η χρηματοπιστωτική εκπαίδευση δεν μπορεί παρά να έχει μακροπρόθεσμη προοπτική, όπως άλλωστε και όλες οι εκπαιδευτικού χαρακτήρα δράσεις.

